

ЛЕКСИКАЛИЗАЦИЈА ИМЕНИЧКИХ ДЕМИНУТИВА У СРПСКОМЕ ЈЕЗИКУ²

Предмет овога рада јесу лексикализовани именички деминутиви. Они су у раду подељени у три групе. У првој су они који постоје као термини у одређеној науци/дисциплини, као што су: *бабица*, *постељица*, *лојашница* и сл. У другој групи су лексикализовани деминутиви који немају статус термина у науци, већ се употребљавају у одређеној области или занату: *бомбице*, *погачица*, *сиревица* и сл. У трећој групи су делимично, слабо лексикализовани деминутиви, односно они који немају статус термина, а добили су ново значење које је у метафоричкој вези са умањеним предметом који је у основи тог деминутива, али се нијанса деминутивности још увек осећа: *књижица*, *коришце*, *пахуљице* и сл. Циљ овог рада је покушај другачијег приступа лексикализацији деминутива, при чему су обједињена три аспекта анализе: лексиколошки, творбени и семантички. Тако је посебна пажња усмерена на порекло основе лексикализованих деминутива, на суфиксе којима су изведени, на значење лексикализација и на степен лексикализованости.

Кључне речи: лексикализација, степен лексикализованости, деминутиви, именице, српски језик.

1. Увод

У српском језику, према домену величина ствари које именују, речи можемо поделити на оне у свом основном облику, те на деминутиве и

---

¹ aleksandra.janic@filfak.ni.ac.rs

² Рад се у великој мери заснива на реферату „О лексикализацији деминутива у српском језику“, излаганом на студентској лингвистичкој конференцији са међународним учешћем СтуЛиКон 6. 5. 2011. у Београду. За сугестије у вези са радом захваљујем др Бобану Арсенијевићу и др Мирјани Илић.

аугментативе. Предмет овога рада су лексикализовани облици именичких деминутива, којих је много више него лексикализованих аугментатива. У раду ћемо настојати да одговоримо на питање због чега је то тако, односно шта је утицало на то да лексикализација деминутива буде толико честа појава у српском језику. Представљену грађу сматрамо репрезентативном за предмет анализе. Све деминутивне облике који ће бити анализирани поделићемо у три групе; почев од прве, у којој је лексикализација потпуна, јака, до треће, у којој је лексикализација делимична, слаба. Посебна пажња биће усмерена на лексикализације које у одређеној области представљају термине, при чему ће бити посматрана и промена архисеме.

Корпус³ ће бити анализиран и са становишта творбе речи: лексикализоване именице у деминутивном облику груписаћемо и према суфиксима којима су изведени, а грађа ће бити анализирана и са становишта порекла речи, па се на тај начин могу донети и закључци како о основном лексичком фонду тако и о интегрисаности речи страног порекла у српски језик и њиховом прилагођавању српском језику.

У вези са семантиком анализираних деминутива, њихова значења биће најчешће навођена према Николић 2007, при чему ће бити истакнут и однос основног према деминутивном облику. Међутим, ни овај речник не наводи баш сва значења лексикализација. Критеријумима за идентификовање лексикализованих деминутива бавили смо се у раду Јанић 2012, а лексикализованим деминутивима у српској лингвистици последњих година бавили су се Рајна Драгићевић (2008), Радмила Ђурић (2004), Првослав Радић (1998), Ирена Грицкат (1995).⁴

2. Лексикализације деминутива и степен лексикализованости

Под термином *деминутив* подразумева се „реч која означава нешто умањено“ (Пецо, Станолчић 1972, s. v. *деминутив*), односно реч „са зна-

³ За ексцерпираније грађе користили смо првенствено Николић 2000 и Николић 2007.

⁴ Укратко наводимо предмете скорашњих проучавања лексикализација деминутива: Рајна Драгићевић у свом раду пише о творбеном и семантичком статусу једног значења именица типа *ручица*; Радмила Ђурић о деминутивним суфиксима у српском језику и њиховим преводним еквивалентима у енглеском; Првослав Радић се у своме раду бавио деривационим аспектом речничког богаћења (нормативистички приступ); а Ирена Грицкат пише о неким особеностима деминуције, између осталог, поредећи специфичности деминуције у српском и руском језику.

чењем умањеног појма који означава мотивна [реч]" (Станолчић–Поповић 2000: 147). Другим речима, деминутиви су „морфолошка категорија која примарно денотира умањење, међутим, из тога израњају вишедимензионалне модификације“ (Грицкат 1995: 1). Под термином *лексикализација* подразумева се „претварање неког лексичког елемента (морфеме и др.) или споја, групе лексичких елемената у један компактни језички елемент који има функцију засебне речи“ (Пецо, Станолчић 1972, s. v. *лексикализација*), односно, лексикализација је „*semantički proces kojim od oblika riječi i leksičkih skupina nastaju nove leksičke jedinice kojima se popunjava leksički fond*“ (Тафра 2005: 115).

Пишући о деминутивима, у вези са лексикализацијама, Радмила Ђурић издваја да „многи деминутивни облици представљају идиоматизоване лексеме, само формално у вези са деминутивима“ (Ђурић 2006: 159), при чему издваја две појаве: потпуно довршену лексикализацију, често са прелазима ка терминологији, и делимичну лексикализацију, код које се деминутивност ипак осећа. Оваква подела постоји и у раду Ирене Грицкат (1995: 8). У овоме раду лексикализоване деминутиве ћемо према степену лексикализованости и према томе шта означавају поделити у следеће три групе: 1) потпуна лексикализација са термилошким статусом, односно са статусом техничког термина; 2) потпуна лексикализација без термилошког статуса, односно без статуса техничког термина; 3) делимична, слаба лексикализација, без термилошког статуса. Истичемо и то да у наведеној подели лексикализованих деминутива граница није чврста.

1.1. Потпуна лексикализација са термилошким статусом

Пре навођења примера именица у којима је процес лексикализације потпуно довршен, нагласићемо особине таквих лексема. У њиховом лексикализованом значењу не осећа се деминутивност, а те су речи постале термини у одређеним наукама и дисциплинама: медицини, биологији, технологији и сл.⁵

Потпуно довршена лексикализација, са прелазом ка терминима, може се уочити у медицини: *бабица, гљивице, жабица, јабучица, јагодица, језичак, козице, круница, лојатица, марамица, постољеница, ресица, чашица, чејић*; у техници: *бубица, жабица, папучица, свећица, чејић, четкица*; у биологији: *жабица, каранфилић, кобилица, козица/-е, кошуљица, окце, реица, свећица*.

⁵ Ван тих области, у наведеним облицима осетиће се деминутивност, на пример у односу *марама–мармица*, а у медицини: (плућна, трбушна, срчана) *мармица*.

У вези са наведеним примерима, примећује се да се лексикализовани и нелексикализовани деминутивни облици могу довести у везу преко метафоре, па тако и потпуну лексикализацију можемо довести у везу са полисемичношћу.⁶ Такви су следећи примери: *јабучица* по своме облику, односно кружном обрису, подсећа на малу јабуку, било да се односи на *Адамову јабучицу*, било на *очну јабучицу*; *јагодица* по „румености“ подсећа на малу јагоду; *кошуљица* код змија подсећа на људску *кошуљу* по томе што се скида, односно отпада; по облику *круница* подсећа на круну, *ресица* на *ресу*, *чашица* на *чашу* и сл.

У већини примера наведеног корпуса значење се може „предвидети“, и то баш због веће повезаности по сличности између основног и лексикализованог деминутивног облика. Тешко „предвиђање“ значења присутно је, на пример, код термина попут *рејица* (у биологији означава биљку сасвим различиту од репе).

Осим лексиколошке и семантичке анализе примера, посматраћемо их и са творбеног становишта. Међу примерима доминантни суфикс је *-ица*: *бабица*, *бубица*, *гљивице*,⁷ *жабица*, *јабучица*, *јагодица*, *кобилица*, *козица*, *кошуљица*, *круница*, *лојатица*, *марамича*, *пајучица*, *постељица*, *ресица*, *свећица*, *чашица*, *чејкица*. За овај суфикс Иван Клајн (2003: 115–116) наводи да је склон семантичким променама и да је лексикализација изазвана давнашњом и дуготрајном употребом овог суфикса.

Остали суфикси су: *-ак* (*језичак*), *-ић* (*каранфилић*, *чејић*) и сл.

1.2. Потпуна лексикализација без термилошког статуса

У ову граничну групу примера сврстали смо оне лексеме блиске терминима које не припадају одређеној научној области или дисциплини, већ другим сферама живота, при чему је и у њима лексикализација потпуна. Научна терминологија издвојена је зато што је дефинисана експлицитно и прецизно, и не варира. Као примере издвајамо: *бомбице*, *колица*, *јогачица*, *сјирелица*, *школице* (у значењу: врста дечје игре). Међу наведеним примерима, *-ица* је доминантан суфикс, а наишли смо и на суфикс *-ић* у лексикализацији *вршић*.

Синоними су добар тест за лексикализацију. Када деминутиви двеју синонимних речи немају исто значење, то значи да је један од деминути-

⁶ Рајна Драгићевић (2008) у своме раду у вези са односом деминутивног и лексикализованог значења именица типа *ручица* такође наводи да се ради о полисемији, како су их одредили и лексикографи *Речника Мајнице српске*.

⁷ Деминутиве који су лексикализовани у облику множине наводимо управо у том облику.

ва лексикализован у помереном значењу. То илуструје следећи пример: *башићица* јесте мала башта, али *врџић*, на шта упућује и синтагма у којој се појављује ова именица (*дечији врџић*), мења архисему – њено значење је „обданиште“, а не „мали врт“. Суфикс *-ица* убрајамо у немаркиране суфиксе зато што поред тога што се везује за деминутивна значења, везује се и за многа друга. Са друге стране, суфикс *-ић* је маркиран и везује се деминутивна значења. Посматрајући однос *башићица–врџић*, закључујемо да се лексикализовао само деминутив са суфиксом спецификованим за деминутивна значења.

1.3. Делимична лексикализација

За разлику од деминутивних именица у којима је лексикализација потпуно довршена и са којима је уско повезан и процес терминологизације, у делимично, слабо лексикалованим деминутивима још увек се осећа деминутивност. Дакле, у значењу је у мањој или већој мери присутна компонента [+мало]. У вези са овом групом лексикализација, запажамо да је приближно једнака употреба лексикалованих и нелексикалованих значења, што се не би могло генерализовати и за претходне две групе, у којима постоје терминологизована и јако лексикалована значења.

Издвајамо следеће примере: *жабица*, *књижица*, *брајић*, *џахуљице*, *корице*. И међу делимично лексикалованим деминутивима доминантан суфикс је *-ица*, а поред њега јавља се и: *-ић*.

2. Порекло основе

Да бисмо донели закључак о томе које су речи у српском језику најчешће подложне лексикализацији, наведену грађу ћемо поделити у две групе. У првој ћемо наводити речи чија основа није страног порекла, већ припада основном лексичком корпусу српскога језика. Другу групу чиниће лексикаловани деминутиви чија је мотивна реч страног порекла, а који су прихваћени и уклопљени у српски лексички корпус, поготово јер немају адекватну замену, односно еквивалент у српском језику који је домаћег порекла.

Лексикализације чија основа пореклом није из неког страног језика: *бабица*, *брајић*, *бубица*, *гљивице*, *жабица*, *јабучица*, *јагодица*, *језицак*, *књижица*, *кобилица*, *козица*, *колица*, *кошуљица*, *лојатица*, *оке*, *џа-*

хуљице, њосџељица, реиџа, ресица, свеџица, сџирелица, чашица, чеџић, чеџиџа, школице.

Лексикализације чија је основа пореклом из неког страног порекла: *каранфилић* (из турског), *круница* (из латинског), *марамџа* (из турског), *џаџуџа* (из турског), *џогачица* (из италијанског).

Из наведеног произлази да су лексикализацији подложнији деминутиви чија основа није страног порекла, што је и очекивано. Посебно је важно истаћи да лексикализацији теже они именички деминутиви чије се значење повезује са оним чиме готово свакодневно рукујемо, па су се сви ти називи и са новим, лексикализованим значењима врло брзо уклопили у лексички систем српскога језика.

3. Семантика лексикализованих именичких деминутива

У овом делу рада навешћемо значења већ поменутих лексикализованих деминутива, и то према Николић 2007 и Стевановић, Марковић и др. 1967–1976, при чему ће бити уочљива полисемичност лексема. У односу на архисему, у лексикализованом деминутиву при процесу метафоризације присутно је одређено померање значења, што ћемо илустровати једним примером, а исти процес може се применити и на остале: *Плућна марамџа* је у односу на деминутив *марамџа* задржала значење тродимензионалности, функцију заштите, могућност одвијања, али јој је другачији састав, „материјал“.

Посматрајући значења деминутивних облика у Николић 2007, долазимо до закључка да се деминутивна нијанса у првом наведеном значењу готово никада и не губи, односно да се као прво значење наводи управо деминутивно. Лексикализовано значење јавља се тек касније. Међутим, нека од значења анализираних лексикализација нису наведена у овом речнику или се пак те речи не јављају као одреднице, па ћемо у тим случајевима таква њихова значења навести описно.

3.1. Семантика потпуно лексикализованих деминутива са терминолошким статусом

Неке од лексема које смо већ набројали, детаљније ћемо посматрати са аспекта њиховог значења. Као репрезентативне, издвојили смо лексеме *бабица, бубица, гљивице, жабица, јабучица, јагодица, језичак,*

каранфилић, кобилица, козице, кошуљица, круница, лојайица, марамница, окце, ђајучица, ђостељица, рејица, свећица, чашица, чейкица, чейић.

Прво и основно значење лексеме *бабица* у Николић 2007 јесте лексикализовано: „стручно оспособљена жена која помаже при порођају и негује породиљу и новорођенче“ (Николић 2007, s. v. *бабица*⁸), а као синонимне речи наводе се *џримаља* и *акушерка*. Тек се као друго значење лексеме *бабица* наводи да је то деминутив и хипокористик од именице *баба*. У вези са лексемом *бабица*, може се поставити питање због чега је деминутивни облик у значењу „мала баба“ искоришћен да би се именовала професија у гинекологији. Један од могућих разлога је тај што бабица има важну улогу у рађању детета, али му није баба, већ му је у „малој мери баба“, јер је помогла у томе да дете дође на свет. Метафорички потенцијал деминутива *бабица* утицао је на то да се ово значење лексикализује.

Деминутив *бубица* у Николић 2007 није наведен у лексикализованом значењу, па то значење наводимо описно: „мала бежична или жична слушалица; мали бежични или жични микрофон“, а овај лексикализовани деминутив је у употреби у сфери технике.

У медицини се под деминутивом *гљивице* подразумева термин који означава обољење у вези са „разним врстама нижих и простијих виших гљива које изазивају врење и распадање органских материја“ (Николић 2007, s. v. *гљивица*).

Лексикализација деминутива *жабица*, и то потпуна, уочава се у следећим значењима: „врста примитивне ракете која одскаче од земље и прашти“, а у ботаници: „врста кактуса *Opuntia ficus indica*“ (Николић 2007, s. v. *жабица*).

Тек се као треће значење лексеме *јабучица* наводи лексикализовано значење, конкретно значење „спољашње испупчење хрскавице гркљана код мушкараца“ (Николић 2007, s. v. *јабучица*), присутно у синтагми *Адамова јабучица*, а наведено је и да се ова лексикализација може употребљавати и у синтагми *очна јабучица* (део апарата за вид). Ова лексема је полисемична, а може се употребити и у значењу дела колена, и у значењу „месног задебљања на врховима прстију“,⁹ па се огромна полисемна моћ лексикализованих деминутива, односно њихова повезаност метафором, може показати и овим примером, као и лексемом *јагодица*, јер се њихова лексикализована значења односе управо на облик неправилног круга какав има јабука, односно јагода.

⁸ Ова лексема има и хомоним, који означава „а. маљ машинског бата, б. мали наковањ на коме се откива коса“ (Николић 2007, s. v. *бабица*²).

⁹ У овом значењу, лексикализације *јагодица* и *јабучица* су синонимне. Ипак, у употреби је фреквентнији први облик.

За лексему *јагодица*, као друго и треће значење, након тога што је наведено да је то деминутив и хипокористик од *јагода*, наводе се следећа лексикализована значења: „а. (обично у мн.) истурени део на лицу испод очију; б. месно задебљање на врховима прстију“ (Николић 2007, s. v. *јагодица*).

За овај део рада у вези са лексемом *језичак* (*lingula mandibula*) издвајамо њено друго значење, према Николић 2007: „ресица у усној дупљи, *uvula*“ (Николић 2007, s. v. *језичак*). У истом значењу у медицини јавља се и именица *ресица*: „продужетак задњег краја меког непца у ждрело у облику меснатог покретног језичка, *uvula*“ (Николић 2007, s. v. *ресица*).

Лексикализованим обликом деминутива *каранфилић* именује се зачин, односно то су „сасушени цветови [зимзеленог дрвета *Eugenia coryophyllata*] који се користе као зачин и у медицини“ (Николић 2007, s. v. *каранфилић*).

У зоологији се лексемом *кобилица* означава „врста скакавца који уништава усеве“ (Николић 2007, s. v. *кобилица*), па је и у овој именици присутна појава лексикализације. Поред овог значења, лексикализована су и следећа: „грудна кост у кокошке и других птица“, „два доња срасла листића код лептирасте крунице цвета“ (Николић 2007, s. v. *кобилица*).

Лексикализовани деминутив *козица* у облику множине у медицини постоји као термин у значењу: „оспице по кожи, богиње“, а у биологији, тачније зоологији, ова лексема јесте термин за именовање „неке врсте морских ракова из подреда *Natantia*“ (Николић 2007, s. v. *козица*).

Треће значење изведенице *кошуљица* је оно лексикализовано: „змијска покожица, кожа коју змија скида током године, свлак“ (Николић 2007, s. v. *кошуљица*).

Лексикализација *круница* у значењу „горњи део зуба“ није забележена у Николић 2007 у овом значењу, већ је од лексикализованих значења забележено само „део цвета који чине одвојени или срасли цветни листићи, латике, венчић, *corolla*“ (Николић 2007, s. v. *круница*). Још лексикализованих значења овог деминутива наведено је у Стевановић, Марковић и др. 1969: „зоол. ђубаста шева *Alauda agoboea*“, „дркв. танка врпца с нанизаним куглицама ради одбројавања изговорених молитава, бројанице“ (Стевановић, Марковић и др. 1969, s. v. *круница*).

Лексикализовано значење изведенице *лојатица* у медицини јесте треће по реду значење у Николић 2007: „плосната троугласта кост на задњој страни грудног коша, *scapula*, плећка“ (Николић 2007, s. v. *лојатица*).

Лексикализованост именице *марамница* долази до изражаја у синтагмама *џлућна марамница*, *срчана* и *џрбушина марамница*, а њено лексикализовано значење као термин у анатомији је „танка опна којом су обавијени или обложени неки унутрашњи органи“ (Николић 2007, s. v. *марамница*).

Као лексикализовани деминутив, *окце* у биологији означава „зачетак младице, пупољак, клицу (кромпира, цвета и сл.)“ (Николић 2007, s. v. *окце*).

Именица *џајучица* као лексикализација означава „полугу за покретање неког механизма ногом“ (Николић 2007, s. v. *џајучица*), у ботаници „биљку из пор. каћуна чији цвет има облик папучице *Surgipedium calceolus*“, у зоологији: „обичну зоол. врсту праживотиње, парамедиј(ум) *Paramecium caudatum*“ (Стевановић, Марковић и др. 1971, s. v. *џајучица*). Основна метафоричка веза између деминутивног и лексикализованог значења огледа се у сличности по облику.

У анатомији се под именицом *џостељица*, како је у Николић 2007 и наведено, подразумева „орган који се ствара у материци за време трудноће, расте са развитком плода и служи за његову исхрану“ (Николић 2007, s. v. *џостељица*). Постељица у наведеном лексикализованом значењу јесте посебан ендокрини орган који у току трудноће ствара низ хормона који су потребни за одржање трудноће и правилан развој детета. Њена функција је првобитно заштитна, пресудна за правилан развој бебе, за њену исхрану док је у мајчином стомаку, а нелексикализовано, деминутивно значење је мали „лежај за одмор и спавање“. Дакле, наведена два значења разликују се по материјалу и облику, по уско одређеној функцији лексикализације и проширењу значења у односу на архисему, а заједничка им је основна улога – оба значења, у ширем смислу, односе се на раст и развој јединке – у постељи(ци) се спава, односно време проведено у њој доприноси јачању, развоју и расту људског организма.

У биологији се користи лексикализовани деминутив *рејица* да означи „једногодишњу или двогодишњу зељасту биљку из фамилије Brassicaceae (Cruciferae), чије се врсте *Brassica napus*, *B. n. oleifera*, *B. rapa oleifera* узгајају за производњу јестивих и техничких уља“ (Николић 2007, s. v. *рејица*).

Потпуна лексикализација деминутива *свећица* уочава се у термину из технике/електронике: „направа која варницом пали смешу бензина у цилиндру мотора“, а у ботаници: „биљка *Gentiana asclepiadea*“ (Николић 2007, s. v. *свећица*).

Лексикализација деминутива *чашица* видљива је у значењу „а. мала покретна округла кост на предњој страни коленог зглоба, *patella*; б. зглобно удубљење, зглобна јамица; в. удубљени део бубрега“ (Николић 2007, s. v. *чашица*).

У физици термин *чејкица*, настао од деминутива именице *чејка*, представља лексикализацију, а именује: „део електричне машине за успостављање контакта између ротирајућег и мирујућег дела“ (Николић 2007, s. v. *чејкица*).

Лексикализовани деминутив *чејић* у анатомији означава „чулне ћелије мрежњаче којима се опажају боје“, док у медицини/фармацији овај

термин означава „лек у облику малог чепа или куглице који се ставља у чмар или вагину, супозиторија“ (Николић 2007, s. v. *чеџић*).

3.2. Семантика потпуно лексикализованих деминутива без термилошког статуса

У овом делу рада издвајамо значења следећих лексикализација: *бомбице*, *кобилица*, *колица*, *џогачица*, *стџрелица*, *школице*.

Лексикализовано значење деминутива *бомбица*, које се у овом значењу наводи у облику множине, често у синтагми *чоколадне бомбице*, означава, дакле, „врсту посланице лоптастог облика“ (Николић 2007, s. v. *бомбица*).

Полисемичност лексикализованог деминутива *кобилица* не види се само у потпуној лексикализацији са термилошким статусом већ постоје и следећа значења: „уздужна темељна греда која учвршћује средину бродског дна“, „назив за разне гредице, полуге, спојнице, ослонце“ (Николић 2007, s. v. *кобилица*), па у овом примеру видимо како једна иста лексема може имати цео континуум лексикализованих значења, почев од потпуно и јако лексикализованих.

У лексикализованом значењу *колица*¹⁰ означавају „направу са једним или више точкова за превоз материјала, деце, болесних и др.“ (Николић 2007, s. v. *колица*).

Изведеница *џогачица* такође је лексикализовани деминутив, а именује „врсту пецива, округлог облика, од теста помешаног са сиром и сл. и испеченог у пећници“ (Николић 2007, s. v. *џогачица*).

Као лексикализовани деминутив, изведеницом *стџрелица* именује се графички знак који по свом облику подсећа на стрелу. Ово значење није наведено у Николић 2007.

Деминутив *школице*, у значењу „врста дечије игре која се игра плочком на плочнику с квадратима обележеним кредом“ (Николић 2007, s. v. *школица*), такође је лексикализован. Ова лексикализација је у облику *pluralia tantum*, јер у састав школица улази већи број нацртаних квадрата, а *школице* су целина.

3.3. Семантика делимично лексикализованих деминутива

Као примере делимично, слабо лексикализованих деминутива наводимо лексеме: *брајџић*, *жабица*, *књижица*, *корџице*, *џахуљице*, а затим и њихова значења.

¹⁰ Треба напоменути да се код одређених деминутива, попут овог, преплићу деминутивно и хипокористично значење.

Као лексикализација деминутив *браћих* има значење „братанац“, „братучед“ (Николић 2007, s. v. *браћих*).

Поред тога што деминутив *жабица* може бити потпуно лексикализован, он може бити и слабо лексикализован, без термилошког статуса, што се види у следећем значењу: „петља, закачка на обући; украс на дршци пиштоља“ (Николић 2007, s. v. *жабица*).

Лексикализовано значење именице *књижица* забележено је и у Николић 2007: „документ, исправа у облику укоричених листова папира мањег формата са одштампаним обрасцима у које се уносе одређени подаци: војна књижица, ђачка књижица, здравствена књижица“ (Николић 2007, s. v. *књижица*).

Деминутив *корпица* није забележен у лексикализованом значењу у Стевановић, Марковић и др. 1967–1976 и Николић 2007. Често се јавља у облику множине и у оквиру синтагми типа *слајке корпице*, *слане корпице*, *чоколадне корпице* и сл. Његово лексикализовано значење односи се на део слатке или слане послатице који личи на корпицу и у који се ставља фил. Оно што је заједничко основном и лексикализованом значењу јесте карактеристика садржаоца, предмета у коме нешто стоји. Различити су им пак материјал и намена.

У облику множине значење деминутива *џахуљица* као лексикализације односи се на храну. Могу бити пшеничне, овсене, зобене, од кромпира (за припрему пиреа од кромпира) и сл.¹¹

Закључак

Домени великих и малих ствари, односно конкретне велике и мале ствари, именоване су одговарајућим лексемама. Мале ствари могу по природи бити такве и именоване, у граматичком смислу, основним обликом, или пак могу бити умањене и именоване обликом деминутива.

Облици деминутива обично се посматрају у пару са аугментативима, а оба облика су маркирана у односу на основни. Изразито је већа бројност лексикализованих деминутива, посебно у односу на лексикализоване аугментативе. Већу фреквентност лексикализованих деминутива можемо објаснити чешћом потребом грађења речи које означавају предмете којима се рукује

¹¹ У Николић 2007 и Стевановић 1967–1976 лексикализовано значење облика *корпице*, *џахуљице* се не помиње, већ само деминутивно (за разлику од лексикализације *бомбице*, коју региструјемо у Николић 2007 и коју смо сврстали у потпуне лексикализације без статуса техничког термина). Гугл претрага потврдила је употребу оба деминутива као лексикализације. Њихова маркираност постигнута је и граматичким обликом множине.

и који су те величине да се рукама могу обухватити, а што их сврстава у домен малих ствари. У случају аугментатива, лексикализација није честа појава управо јер су ствари њима означене фиксне и трајне, а нови појмови те величине не појављују се често. Можемо закључити да се ова појава јавља због тога што у лексикализованом значењу до изражаја долази ред величине, а не права деминуција. Са друге стране, ако се пореди величина појма означеног лексикализованим деминутивом и величина појма означеног архисемом, долази се до закључка да лексикализовани деминутивни облик није нужно по величини мањи од основног: трбушна *марамница* неке животиње може бити већа од неке женске мараме; *кобилица* као део брода често је већа од кобиле, *бубица* као технички уређај није (нужно) мања од бубе, *кошуљица* краљевске кобре већа је од кошуље као одевног предмета и сл.

Као што смо видели у раду, лексикализација именичких деминутива је у српском језику честа појава. Неретко се дешава да деминутив неке именице добије ново значење, које може бити у метафоричној вези са основним обликом, односно може бити сличног облика или функције, али и не мора.

У зависности од тога да ли лексикализовани деминутиви које смо издвојили и анализирали у овоме раду постоје као термини у одређеној науци, струци или области, и од степена лексикализованости, све лексикализоване деминутиве поделили смо у три групе. Корпус је анализиран и са творбеног аспекта, па смо закључили да је суфикс *-ица* најпродуктивнији и најстабилнији, без обзира на то да ли се ради о потпуној/јакој или делимичној/слабој лексикализацији. За остале деминутивне суфиксе има по неколико примера: *-ић* (*брајић*, *каранфилић*, *чејић*), *-ак* (*језичак*) и сл.

Семантика лексикализованих деминутива навођена је према Николић 2007. Само смо у ретким случајевима значење наводили описно, уколико није било потврде у речнику, претпостављамо због новине самог значења, односно јер је оно релативно скоро ушло у српски језик. Поред семантике, у раду смо обратили пажњу и на порекло основе деминутива, при чему закључујемо да доминирају домаће речи, основни лексички корпус српскога језика, док је занемарљиво мало речи страног порекла. Међутим, и те речи страног порекла одавно су уклопљене у српски лексички инвентар.

Цитирана литература

- Грицкат, Ирена. „О неким особеностима деминуције“. *Јужнословенски филолог* LI (1995): 1–30.
- Драгићевић, Рајна. „Творбени и семантички статус једног значења именица типа *ручица*“. *Српски језик – студије српске и словенске* XIII/1–2 (2008): 203–213.

- Јанић, Александра. „Критеријуми за идентификацију лексикализованих деминутива у српском језику“. *Годишњак Филозофског факултета у Нишу 12*. У штампи. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 2012.
- Клајн, Иван. *Творба речи у српском језику*. Књ. 2. Београд: Институт за српски језик САНУ, Завод за уџбенике и наставна средства — Нови Сад: Матица српска, 2003.
- Николић, Мирослав. *Образложни речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска — Београд: Институт за српски језик САНУ, 2000.
- Николић, Мирослав (ур.). *Речник српског језика* Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Радић, Првослав. „О деривационом аспекту речничког богаћења: Нормативистички приступ“. *Језик данас* 1 (1997): 22–24.
- Станојчић, Живојин и Љубомир Поповић. *Граматика српског језика*. — 7. издање. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило, Светозар Марковић, Светозар Матић, Митар Пешикан и др. (ур.). *Речник српскохрватског књижевног језика*. Књ. 1–3, Загреб: Матица хрватска. Књ. 4–6. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- ЂУРИЋ, Radmila. „Deminutivni sufiksi u srpskom i njihovi prevodni ekvivalenti u engleskom jeziku“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 47/1-2 (2004): 147–164.
- РЕСО, Asim i Живојин Станојчић. *Enciklopedijski leksikon Mozaik znanja: Srpskohrvatski jezik*. Tom 1 — 1. izd. Београд: Interpres, 1972.
- ТАФРА, Branka. „Leksikalizacija kao leksikološki i leksikografski problem“. *Od riječi do rječnika*. Загреб: Школска knjiga, 2005: 115–123.

Aleksandra A. Janić

LEXICALIZATION OF DIMINUTIVES IN THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

The subject of this paper is the lexicalization of diminutives. Lexicalized diminutives are divided into three groups. The following nouns, which became part of the terminology in a particular science or discipline, are classified in the first group, such as: *babica* ‘granny.Dim’ (*accoucheuse*), *posteljica* ‘bed sheet.Dim’ (*placenta*), *lopatica* ‘shovel.Dim’ (*shoulder blade*) etc. In the second group, there are lexicalized diminutives which do not have the status of a technical term in a particular science, such as: *bombica* ‘bomb.Dim’ (*a small chocolate cake*),

pogačica 'loaf.Dim' (bagel), *strelica* 'arrow.Dim' (pointer). In the third group there are partly lexicalized diminutives, or those which do not have the status of a technical term, but in their meaning there is a connection with the diminutive meaning, for example: *bratić* 'brother.Dim' (nephew), *pahuljice* 'snowflakes.Dim' (cereals) etc. The aim of this paper is to try a different approach to lexicalization of diminutives, with a unified analysis of three aspects: lexicological, derivational and semantical. Thus, special attention is paid to the origin of the base of lexicalized diminutives, the suffixes by which diminutives are derived and to their meaning.

Key words: lexicalization, extent of lexicalization, diminutives, nouns, the Serbian language.